

بررسی اثر آتنولول بر هورمون‌های تیروئیدی در بیماران هیپرتیروئیدی تحت بالینی

دکتر محمد عباسی نظری - دستیار فارماکوتراپی گروه فارماکوتراپی، دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران
دکتر جواد بهجتی اردکانی - استادیار، عضو هیئت علمی بخش غدد، دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران
دکتر خیرا... غلامی - دانشیار، عضو هیئت علمی گروه فارماکوتراپی، دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران
دکتر محمدرضا روئینی - استادیار، عضو هیئت علمی گروه بیوفارماسی، دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران
دکتر زینت نادیا حتمی - استادیار، عضو هیئت علمی گروه اپیدمیولوژی، دانشکده علوم پزشکی تهران

چکیده

اطلاعات موجود در مورد اثر آتنولول بر هورمون‌های تیروئیدی در مقایسه با پروپرانولول که باعث افزایش TT_4 (Total T_4) و کاهش TT_3 (Total T_3) می‌گردد ضد و نقیض است.

این مطالعه جهت بررسی اثر آتنولول بر غلظت TT_4 (Total T_4) و TT_3 (Total T_3) در ۱۵ بیمار مبتلا به پرکاری تحت بالینی تیروئید انجام شد. سطح سرمی TT_4 و TT_3 و غلظت پلاسمایی آتنولول در ۳ نوبت (روزهای اول، سوم و هفتم) پس از شروع مصرف آتنولول با دوز 100 mg/d اندازه‌گیری گردید. در روزهای سوم و هفتم نسبت به TT_4 اولیه (قبل شروع دارو) افزایش معنی‌داری پیدا کرد (به ترتیب $p < 0.05$ و $p < 0.001$) ولی در مورد TT_3 در سه زمان مختلف معنی‌داری نسبت به TT_3 اولیه (قبل شروع دارو) مشاهده نگردید. همچنین با سنجش سطح پلاسمایی آتنولول مشخص گردید میان غلظت TT_4 یا TT_3 در ۳ زمان مذکور و سطح پلاسمایی آتنولول در زمان متناظر با آن همبستگی معنی‌داری وجود ندارد.

کلید واژه‌ها: آتنولول - هورمون‌های تیروئید - تست‌های تیروئیدی

مقدمه:

پروپرانولول سطح سرمی TT_4 (Total T_4) را در افراد هیپرتیروئیدی افزایش می‌دهد (۱۲). و در افراد مبتلا به هیپرتیروئیدی بدون تغییر یا افزایش می‌یابد (۳، ۵) همچنین پروپرانولول سطح سرمی TT_3 (Total T_3) را در افراد هیپرتیروئید و هیپرتیروئید کاهش می‌دهد (۵). گرچه آتنولول نیز علاوه بر علائم و نشانه‌های هیپرتیروئیدی را مانند پروپرانولول کاهش می‌دهد (۶) ولی در چند مطالعه اثر آن بر غلظت سرمی TT_4 و TT_3 ضد و نقیض گزارش شده است. در یک مطالعه با تجویز 100 mg/d آتنولول در مبتلایان به هیپرتیروئیدی سطح سرمی TT_4 کاهش ولی سطح سرمی TT_3 تغییری نیافت (۴). در مطالعه دیگری 100 mg/d آتنولول پس از یک هفته در سطح سرمی TT_4

بتابلاکرها به عنوان درمان کمکی در بیماران هیپرتیروئیدی متوسط تا شدید استفاده می‌شوند (۲). همه بتابلاکرها فاقد اثر (Intrinsic Sympathomimetic Activity) ISA مثبت (از جمله پروپرانولول و آتنولول) در تخفیف علائم هیپرتیروئیدی مؤثر هستند (۱) بر خلاف بتابلاک‌هایی که کاملاً رسپتورهای بتا را بلوک می‌کنند بتابلاک‌های با خصلت ISA مثل پیندولول رسپتورهای مربوطه را به صورت نسبی بلوک می‌کنند و لذا احتمال مواردی چون برادی کاردی، برونکواسپاسم، کاهش برون‌ده قلبی، انقباض عروق محیطی و افزایش لیپیدهای پلاسمایی با اینها کمتر از بتابلاک‌های معمول است (۱۱).

می‌شد و در صورت کاهش فشار خون سیستولیک از ۹۰ میلی‌متر جیوه و یا ضربان قلب کمتر از ۶۰ مصرف دارو قطع و بیمار از مطالعه خارج می‌گردید. در مجموع از هر بیمار ۴ نمونه خونی گرفته می‌شد. نمونه‌های خونی هر بار حدود ۱۰ سی‌سی از بازوی بیمار گرفته می‌شد و در دستگاه سانتریفوژ با دوز ۳۰۰۰pm/min به مدت ۱۵ دقیقه قرار می‌گرفت و پلاسما آن جدا می‌گردید. پلاسما جدا شده در لوله اپندورف جمع‌آوری و تا زمان تکمیل همه نمونه‌ها در فریزر ۷۰- درجه سانتی‌گراد قرار می‌گرفت.

پس از جمع‌آوری ۴ نمونه خونی مربوطه از تمام ۱۵ بیمار مورد نظر میزان TT_4 (Total T_4) و TT_3 (Total T_3) و THS در نمونه‌های اول بیماران (قبل از مصرف دارو) اندازه‌گیری شد تا اطمینان حاصل شود که بیمار مبتلا به هیپرتیروئیدی تحت بالینی است یعنی TSH وی کمتر از حد طبیعی و TT_4 و TT_3 او در حد طبیعی هستند. از طرفی سطح پایه TT_4 و TT_3 قبل شروع دارو هم مشخص گردد. مقدار TSH نمونه اول (قبل از شروع مصرف دارو) توسط روش IRMA و با استفاده از یک سری کیت در همه نمونه‌ها اندازه‌گیری گردید. همچنین مقادیر TT_4 و TT_3 توسط روش رادیوایمونواسی (RIA) و با استفاده از یک سری کیت در همه نمونه‌ها اندازه‌گیری گردید. در ۳ نمونه بعدی هر بیمار (که در واقع نمونه‌های روزهای اول، سوم و هفتم بعد از شروع مصرف دارو بودند) نیز مقدار TT_4 و TT_3 با استفاده از یک سری کیت و به روش رادیوایمونواسی مورد ارزیابی قرار گرفتند. محل انجام آزمایش‌ها آزمایشگاه غدد بیمارستان ولی عصر (عج) بود.

محدوده طبیعی با این روش برای TT_4 4.5-12.5 $\mu\text{g}/\text{dl}$ و برای TT_3 80-200ng/dl و جهت TSH 0.5-5mlu/l بود. جهت سنجش غلظت آنتولول به هر ۵۰۰ میکرولیتر از نمونه‌های پلاسمایی ۲۵۰ میکرولیتر سولفات روی ۰/۷ مولار و ۲۵۰ میکرولیتر سود ۱ مولار اضافه گردید و با دوز ۱۱۰۰۰rpm/min سانتریفوژ گردید.

۵۰ میکرولیتر از محلول صاف شده به دستگاه HPLC تزریق شد. مخلوط استونیتریل (۴٪) و بافر سدیم دی‌هیدروژن فسفات (۹۶٪) و $\text{PH}=6/5$ با سرعت ۱ ml/min

تغییری ایجاد نکرد ولی TT_3 را کاهش داد (۷). لذا در این مطالعه ۱۵ بیمار مبتلا به هیپرتیروئیدی تحت بالینی انتخاب گردیده تا اثر تجویز ۱۰۰mg/d آنتولول در طی ۳ روز مختلف پس از شروع مصرف روی غلظت سرمی TT_3 و TT_4 بررسی گردد.

مواد و روش‌ها:

در این مطالعه ۱۵ بیمار (۹ زن و ۶ مرد) مبتلا به هیپرتیروئیدی تحت بالینی مراجعه‌کننده به بخش غدد بیمارستان امام خمینی (ره) جهت مطالعه انتخاب گردیدند. معیار انتخاب برگه آزمایشگاهی آنها بود که TSH کمتر از حد طبیعی، TT_4 و TT_3 در حد طبیعی داشتند. معیارهای دیگر ورود به مطالعه سن میان ۱۸ تا ۶۰ سال، ضربان قلب بالاتر از ۶۰ در دقیقه، فشار خون سیستولیک بالاتر از ۹۰ میلی‌متر جیوه بودند. بیماران دچار آسم یا سایر بیماری‌های ریوی، خانم‌های باردار یا شیرده، بیمارانی که داروهای دیگر مصرف می‌کردند و یا بیماری زمینه‌ای داشتند از مطالعه خارج می‌شدند. از کلیه بیمار تحت مطالعه رضایت‌نامه اخلاقی در مورد انجام مطالعه اخذ گردید.

با توجه به اینکه بیماران با برگه‌های آزمایشگاه‌های مختلف مراجعه می‌کردند جهت یکسان‌سازی شرایط و داشتن نمونه پایه پس از انتخاب بیماران یک نمونه خونی اولیه از آنها گرفته می‌شد. سپس به هر بیمار یک قرص آنتولول داده می‌شد تا میل کند. ۳ ساعت بعد که آنتولول در پیک غلظتی خونی بود بیمار مراجعه و نمونه خونی دیگری گرفته می‌شد. چنانچه بیمار مشکل خاصی پس از مصرف دارو نداشت از وی خواسته می‌شد مصرف آنتولول را با دوز ۱۰۰mg/d ادامه دهد. در روزهای سوم و هفتم پس از شروع مصرف دارو نیز بیمار به آزمایشگاه مراجعه می‌کرد و نمونه‌های خونی از او دریافت می‌گردید. زمان خون‌گیری همواره ۳ ساعت پس از مصرف آنتولول (زمان متوسط پیک پلاسمایی آنتولول) بود. ضمناً در هر بار مراجعه بیمار فشار خون و نبض وی اندازه‌گیری

هفتم و غلظت‌های آنتولول در ۳ روز مذکور در جدول شماره ۲ درج شده است.

با انجام paired t-test مشخص شد با مصرف اولین دوز یعنی ۳ ساعت پس از تجویز اولین قرص آنتولول تغییر در TT_4 یا TT_3 بروز نکرده بود. در حالیکه TT_4 روز سوم نسبت به TT_4 اولیه افزایش پیدا کرده بود که از نظر آماری اهمیت داشت ($p < 0.05$) همچنین TT_4 روز هفتم نیز نسبت به TT_4 اولیه افزایش پیدا کرده بود که از نظر آماری معنی‌دار است ($p < 0.001$).

بر خلاف تغییرات TT_4 میزان TT_3 در سه نوبت پس از تجویز آنتولول تغییر معنی‌داری نسبت به TT_3 اولیه نیافته بود.

جهت بررسی همبستگی احتمالی میان غلظت پلاسمایی آنتولول در ۳ ساعت پس از اولین دوز با TT_4 و TT_3 همان زمان، غلظت پلاسمایی آنتولول در روز سوم با TT_4 و TT_3 روز سوم، غلظت پلاسمایی آنتولول در روز هفتم با TT_4 و TT_3 روز هفتم از روش رگرسیون استفاده گردید و مشخص شد که هیچ ارتباط معنی‌داری میان غلظت آنتولول در زمان خاص با TT_4 یا TT_3 همان زمان وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری:

بر اساس چندین مطالعه پروپرانولول باعث افزایش غلظت TT_4 در بیماران هیپرتیروئیدی و یوتیروئیدی می‌گردد (۳، ۵). همچنین باعث کاهش TT_3 در افراد می‌گردد که این اثر حتی ظرف ۳۰ دقیقه پس از تجویز پروپرانولول یعنی قبل از رسیدن به پیک پلاسمایی مشاهده می‌شوند (۵). مکانیسم این آثار به خوبی روشن نیست و شاید غلظت کبدی پروپرانولول و حتی متابولیت‌های آن که سبب مهار فعالیت آنزیم کبدی ۵- می‌شوند باعث کاهش تبدیل T_4 به T_3 شده و در نهایت سبب افزایش TT_4 و کاهش TT_3 می‌گردند (۱۲). در برخی مقالات هم به مسئله تثبیت غشایی اشاره شده و علت تأثیر پروپرانولول را دارا بودن اثر تثبیت غشایی

به عنوان فاز متحرک استفاده گردید. دتکتور فلورسانس جهت شناسایی پیک آنتولول با $em = 280nm$ و $ex = 310nm$ مورد استفاده قرار گرفت.

در این مطالعه از قرص آنتولول ۱۰۰ میلی‌گرم ساخت کارخانه داروسازی داروپخش، کیت‌های سنجش TSH، T_3 ، T_4 ساخت شرکت ایران کاوشیار، حلال این HPLC grade استونیتریل ساخت کارخانه Merck، پودر سدیم دی‌هیدروژن فسفات ساخت کارخانه Merck، دستگاه HPLC ساخت شرکت Knauer، ستون HPLC از نوع C18(5mm, 15×0.4) استفاده شده است.

نتایج:

خصوصیات دموگرافیک بیماران مورد مطالعه در جدول شماره ۱ آمده است.

جدول شماره ۱ - خصوصیات دموگرافیک بیماران

شماره بیمار	سن بیمار (سال)	جنسیت	وزن (کیلوگرم)
۱	۲۵	مرد	۵۶
۲	۱۹	زن	۵۵
۳	۲۶	زن	۶۸
۴	۵۶	مرد	۶۷
۵	۲۵	مرد	۶۰
۶	۲۴	زن	۵۵
۷	۴۸	زن	۷۰
۸	۱۹	مرد	۶۰
۹	۳۷	زن	۷۲
۱۰	۳۵	زن	۷۰
۱۱	۴۱	زن	۷۷
۱۲	۲۷	مرد	۶۰
۱۳	۳۶	مرد	۸۱
۱۴	۲۲	زن	۵۰
۱۵	۴۷	زن	۸۲

میانگین و انحراف معیار مقادیر اندازه‌گیری شده TT_4 و TT_3 و TSH قبل از تجویز آنتولول (که در واقع مقادیر پایه هستند) و نیز مقادیر TT_4 و TT_3 در سه زمان مختلف پس از شروع مصرف آنتولول یعنی روزهای اول، سوم و

جدول شماره ۲ - میانگین ($\pm$ SD) تغییرات TT_3 و TT_4 و غلظت آتنولول و TSH پایه در زمان‌های مختلف سنجش

TSH (mlu/L)	غلظت آتنولول (ng/ml)	TT_3 (ng/dl)	TT_4 (μ g/dl)	
0.15 ± 0.02	—	162.4 ± 21.24	8.9 ± 1.6	اولیه (قبل از شروع آتنولول)
—	164.2 ± 57.4	152.13 ± 32.25	9.14 ± 1.37	۳ ساعت پس از اولین دوز آتنولول
—	183.8 ± 54.1	146.46 ± 33.37	10.04 ± 1.17	۳ روز پس از مصرف آتنولول
—	196.7 ± 50.2	149.07 ± 30.57	9.92 ± 1.44	۷ روز پس از مصرف آتنولول

مطالعه ما در مورد اثر آتنولول بر غلظت TT_3 و TT_4 نشان داد که آتنولول در روز سوم و هفتم تجویز که احتمالاً در خون به سطح ثابت پلاسمایی می‌رسد، سبب افزایش TT_4 می‌شود ولی در غلظت TT_3 تغییری ایجاد نمی‌شود.

در مورد پروپرانولول گزارش شده که میان غلظت پلاسمایی پروپرانولول و میزان کاهش TT_3 ارتباط معنی‌داری وجود دارد (۸). در مورد ارتباط غلظت پلاسمایی آتنولول با سطح هورمون‌های تیروئیدی در منابع معتبر علمی مطلبی گزارش نشده و لذا در این مطالعه ارتباط غلظت پلاسمایی آتنولول با TT_3 و TT_4 در ۳ زمان مجزا پس از شروع تجویز آتنولول (۳ ساعت اول، روز سوم، روز هفتم) مورد بررسی قرار گرفت و نشان داده شد که همبستگی معنی‌داری بین غلظت پلاسمایی آتنولول و TT_3 یا TT_4 وجود ندارد.

Membrane Stabilizing Activity (MSA) نسبت داده

است (۱۰). در مورد سایر بتابلاکرها یک مطالعه *in vitro* نشان داد که آتنولول، تیمولول، نادولول، پیندولول، متوپرولول هم مانند پروپرانولول می‌توانند سبب کاهش تبدیل T_4 به T_3 در کبد جدا شده موش صحرایی شوند و میزان این اثر با غلظت دارو نیز متناسب است (۱۲). همچنین مطالعه دیگری گزارش داد که پس از یک هفته مصرف آتنولول، پروپرانولول، متوپرولول و آلپرنولول کاهش قابل ملاحظه‌ای در TT_3 در افراد هیپرتیروئیدی بروز کرد (۱).

ولی در چند مطالعه دیگر اثر آتنولول بر TT_3 و TT_4 ضد و نقیض گزارش شده است. در یک مطالعه با تجویز 100mg/d آتنولول در مبتلایان هیپرتیروئیدی سطح سرمی TT_4 کاهش ولی سطح سرمی TT_3 تغییری نیافت (۴). در مطالعه دیگری 100mg/d آتنولول پس از یک هفته در سطح سرمی TT_4 تغییری ایجاد نکرد ولی TT_3 را کاهش داد (۷).

References

منابع و مآخذ

- Gefnwr DL, Hershman JM. Beta adrenergic blockade for the treatment of hyperthyroidism. *Am J Med.* 1992;93:61-70.
- Gittoes NJ, Frank JA. Hyperthyroidism current treatment guidelines. *Drugs.* 1998;55:543-553.
- Harrower ADB, Fyfe JA, Born DB, Strong JA. Thyroxine and triiodothyronine levels in hyperthyroid patients during treatment with propranolol. *Clin Endocrinol (oxf).* 1980;7:41-49.
- How J, Khir ASM, Bowshor PD. The effect of atenolol on serum thyroid hormones in hyperthyroid patients. *Clin Endocrinol (oxf).* 1980;13:299-301.
- Lotti G, et al. Reduction of plasma T3 induced by propranolol. *Clin Endocrinol (oxf).* 1977;6:405-410.
- Mc Devitt DJ, Nelson JK. Comparative trials of atenolol and propranolol in hyperthyroidism. *Br J Clin Pharmacol.* 1978;6:233-237.
- Nilsson OR, et al. Nonselective and selective beta 1 adrenoceptor blocking agents in the treatment of hyperthyroidism. *Acta Med Scand.* 1980;206:21-25.

8. Nilsson OR, Melander A, Tegler L. Effects and plasma levels of propranolol and metoprolol in hyperthyroid patients. *Eur J Clin Pharmacol*. 1980;18:315-320.
9. Perrild H, Hansen JM, Skovsted L, Christensen LK. Different effects of propranolol, alpernolol, sotalol, atenolol and metoprolol on serum T3 and reverse T3 in hyperthyroidism. *Clin Endocrinol (oxf)*. 1983;13:139-142.
10. Reeves RA, From JL, Paul W, Leenen FIL. Nadolo propranolol and thyroid hormones: evidence for a membrane stabilizing action of propranolol. *Clin Pharmacol Ther*. 1985;37:157-161.
11. Saseen JJ and Carter BL. Essential hypertension. In: Koda Kimble MA, Young LY, ed. *Applies therapeutics; the clinical use of drugs*. Philadelphia: Lipincott, Williams and Wilkins; 2001: 12- 28.
12. Shulkin BL, Peele ME, Utiger RD. Beta adrenergic antagonist inhibition of hepatic 3, 5, 3 triiodothyronine production. *Endocrinology*. 1984;115:858-861.
13. Wilkins MR, Frandyn JA, Woods KL, Wndal MJ. Effect of propranolol on thyroid homeostasis of healthy volunteers. *Postgrad Med J*. 1985;61:391-394.

Archive of SID